

13 Tomasz Giaro (red.), Prawo w dobie globalizacji, Warszawa 2011.

14 Jan Rudnicki, Remarks Regarding the Influence of European Legislation upon Codification of Civil Law, „Studia Iuridica” 2017, t. 71, s. 207-218.

15 Paweł Marcisz, Orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jako źródło prawa powszechnie obowiązującego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w:) Źródła prawa. Teoria i praktyka, red. T. Giaro, Warszawa 2016, s. 313-320.

УДК 340.12

СУЧАСНІ ІНДИКАТОРИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сердюк Н.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права факультету економіки і права Київського національного лінгвістичного університету, голова Київської міської організації «Асоціація українських правників»

Serdiuk N.A. MODERN INDICATORS OF THE SOCIAL STATE OF LAW

Анотація. Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу визначення ознак сучасної соціальної держави та встановленню дієвих стандартів – індикаторів соціальності держави. Визначено, що необхідно переглянути під іншим кутом зору всі підходи до поняття як правової так і соціальної держави, а отже концепція соціальної правової держави повинна бути оновленою. Держава, як форма соціальної взаємодії, представлена елементами, що формують модель його конструкції, між якими існує функціональний зв'язок, і будь-які порушення або невраховані фактори не дозволяють цій конструкції працювати ефективно і стабільно. Більш того, знання своїх духовних витоків, традицій збагачує нащадків досвідом попередніх поколінь і дає їм сили для подальшого процвітання, розвитку і боротьби в разі посягання на їх територію і ресурси не тільки природні, аї культурні і духовні.

Автор акцентує увагу, що кожен визначений стандарт вимагає ретельного дослідження, обговорення та закріплення у нашому законодавстві у відповідності до сучасного розвитку нашої держави, політики співпраці як в середині держави так і за її межами на основі рівних, партнерських відносин, не забуваючи і не спростовуючи наші історичні коріння, продовжуючи тисячолітні традиції і звичаї державотворення, підтверджуючи наше право на самовизначення та підтримуючи національні інтереси в Україні.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, екологічна держава, індикатори соціальної держави, духовність нації, економічна доктрина, соціальний захист, природоресурсна проблема, державне управління.

Аннотация. Статья посвящена теоретико-правовому анализу определения признаков современного социального государства и установления эффективных стандартов – индикаторов социальности государства. Установлено, что необходимо пересмотреть под другим углом зрения все подходы относительно понятия как правового так и социального государства, а поэтому концепция социального правового государства должна быть обновленной. Государство, как форма социального взаимодействия, представлена элементами, которые формируют модель его конструкции, между которыми существует функциональная связь, и любые нарушения или неучтенные факторы не позволяют этой конструкции работать эффективно и стабильно. Более того, знание своих духовных истоков, традиций обогащает наследников опытом предыдущих поколений и дает им силы для дальнейшего процветания, развития и борьбы в случае посягательства на их территорию и ресурсы не только природные, но и культурные и духовные.

Автор акцентирует внимание, что установленные стандарты требуют тщательного исследования, обсуждения и закреплению в нашем законодательстве в соответствии с современным развитием нашего государства, политики сотрудничества как в середине государства так и за его территорией на основе равных, партнерских отношений, не забывая и не отвергая наши исторические корни, продолжая тысячелетние традиции и обычаи построения государства, подтверждая наше право на самоопределение и поддерживая национальные интересы в Украине.

Ключевые слова: социальное государство, правовое государство, экологическое государство, индикаторы социального государства, духовность нации, экономическая доктрина, социальная защита, природоресурсная проблема, государственное управление.

Summary. The article is devoted to theoretical and legal analysis determining the characteristics of modern social state and the establishment of effective standards – indicators of social state. Determined that it is necessary to review from a different perspective of all approaches the concept of a legal and social state, and thus

the concept of social rule of law should be updated. The state, as a form of social interaction, is represented by elements that form the model of its construction. Between these elements there is a functional relationship, and any violation or unmeasured factors do not allow this design to work efficiently and stably. Moreover, the knowledge of their spiritual origins, traditions enriches the descendants with the experience of previous generations and gives them strength for further prosperity, development and struggle in case of encroachment on their territory and resources not only natural, but cultural and spiritual.

The author emphasizes that each defined standard requires careful study, discussion and consolidation in our legislation in line with the modern development of our country, policy cooperation both within the state and abroad on the basis of equal partnership, not forgetting and not denying our historical roots, continuing the centuries-old traditions and customs of the state, affirming our right to self-determination and maintaining the national interests of Ukraine.

Keywords: *social state, the rule of law, environmental state indicators of the welfare state, the spirituality of the nation, economic doctrine, social protection, natural resource problem, governance.*

Питання становлення правової і соціальної держави протягом останніх декількох століть було актуальним і провідним багатьох наукових праць вітчизняних та зарубіжних юристів, філософів, соціологів, політологів, істориків. Деякі з них, обґрунтовують, що “правова держава” і “соціальна держава” є несумісними. Перша передбачає певну свободу особи від держави, від її опіки. Друга, навпаки, спирається на активність держави в соціальному захисті особи, особливо соціально ранимої як то пенсіонер, інвалід, безробітний не зі своєї вини.

Інші, особливо, німецькі політологи зазначили, що принципи соціальної держави вступають у суперечність із принципами правової держави. Зокрема, М. Вебер вважав, що “правова держава ґрунтується на автономії й відповідальності індивіда за свою долю, а соціальна держава позбавляє індивіда того й іншого, інтегрує його в систему задоволення колективних потреб”. Перша ґрунтується на свободі індивіда, свободі економіки й культури, друга – на зрівнялівці. Таким чином, на основі цих поглядів М. Вебер та його послідовники дотримуються ідеї, що соціальна й правова держава – поняття взаємовиключні.[1]

Їх опоненти, вважають що тільки правова держава може забезпечити у повному обсязі і неспотвореній формі принцип соціальності. Тобто, тільки правова держава здатна забезпечити формальну рівність громадян, врівноважену взаємодію різних соціальних груп в умовах недоторканності власності та звільнити громадян від свавілля влади й вийти на вищий щабель свого розвитку і стати соціальною.

Слід погодитися з висловленою у науковій літературі думкою про те, що соціальна і правова держава будуть рівноцінними, допоки державна влада буде обмежувати і врівноважувати, контролювати і поширювати свій вплив лише за умови дотримання основних прав людини. І навпаки, соціальна держава буде вступати у суперечність із вимогами правової у випадках, коли «добробут людини», «соціальність», «соціальна справедливість» вважатимуться більшими цінностями, котрі й зараз можуть бути проголошені як «основні права» за рахунок історично встановлених принципів правової держави.[2, с.87]

Всі вищезазначені суперечності тільки свідчать про актуальність даної проблеми, яка, нажаль, з плином часу не вирішується, а тільки ускладнюється. І пов’язано це з постійними змінами, що відбуваються у світовому суспільстві, з розвитком і вдосконаленням певних структур, системи.

Таким чином концепція соціальної правової держави повинна бути оновленою. Необхідно переглянути під іншим кутом зору всі підходи до поняття як правової так і соціальної держави, не упускаючи сучасні екологічні проблеми довкілля, та визначити нові ознаки й сучасні стандарти, що можуть стати індикаторами сучасної соціальної правової екологічної держави.

В першу чергу, необхідно звернути увагу на розподіл влади, який був запропонований майже 300 років і, який вже не діє в сучасному суспільстві та не стримує

гілки влади від свавілля. Отже, все частіше науковці починають говорити про необхідність перегляду цієї концепції щодо структури органів влади сучасної соціальної правової держави.[3] У цих умовах стають все більш актуальними питання, пов'язані з державно-суспільним устроєм тих країн, які ще шукають своє місце в світовій політичній системі. Україна відноситься до списку таких країн, але період її становлення як держави, займає достойне місце серед самодостатніх країн, з певних причин затягнувся. Це викликано різними причинами, але однією з головних причин є те, що за цей період не створена її ноосферна оболонка[4] – немає цілісної конструкції державної моделі і не вироблена стратегія, яка б визначила шляхи руху України до поставлених цілей.

До того ж, за вирішення питань, пов'язаних з розвитком нації, яка отримала незалежність, економіка якої знаходиться в дуже складному становищі, з легкістю беруться люди, озброєні містечковими уявленнями про політику, що не володіють серйозними фундаментальними філософськими, юридичними, економічними знаннями. Єдиним плюсом цієї ситуації є перша стаття Конституції України, яка встановлює напрямок, свою “філософію розвитку” українського суспільства але шляхів цього розвитку, нажаль, немає.

Держава, як форма соціальної взаємодії, представлена елементами, що формують модель її конструкції, між якими існує функціональний зв'язок, і будь-які порушення або невраховані фактори не дозволяють цій конструкції працювати ефективно і стабільно. В Україні досі немає навіть “схематичної злагодженої конструкції” моделі держави. Самі “конструктори” змінюються з шаленою швидкістю, а новоприбулі прагнуть все почати спочатку, поліпшити конструкцію, крім того намагаються прибрати до рук все, що має економічну привабливість. Не розуміючи при цьому, що якщо від коня, який тебе везе, відрізати шматки м'яса, то, врешті-решт, вона перетвориться в шкапу і впаде.

Отже, враховуючи викладені проблеми щодо побудови соціальної правової держави Україна, необхідно сформулювати дієві індикатори, розробити стандарти, які стануть орієнтирами у цьому досить складному процесі.

По-перше, це духовність і культура нації, суспільства без яких не буде існувати жодна держава. Крім того, Україна перебуває на шляху до національного будівництва. Тобто для сучасної України формування національної ідентичності залишається досить актуальною проблемою і пріоритетом, на відміну від сучасних західноєвропейських країн.[5] Більш того, знання своїх духовних витоків, традицій збагачує нащадків досвідом попередніх поколінь і дає їм сили для подальшого процвітання, розвитку і боротьби в разі посягання на їх територію і ресурси не тільки природні, а й культурні і духовні.

Духовний розвиток і свобода для людини полягають в тому, що вона може отримувати відповідні знання, якщо доведе суспільству свою готовність і здатність до їх отримання та використання на благо суспільства.

Духовність держави по відношенню до своїх громадян визначається характером системи розподілу новостворених благ, існуючих в ній і можливістю сприяти розвитку особистості та сукупністю методів, які використовує держава для організації громадян для створення цих благ.

Одним з аспектів національної самосвідомості є духовно-культурна та історична спадщина народу, на які багата Україна, у порівнянні з іншими країнами світу. Відродження духовності необхідно починати з розвитку національної освіти, сама система освіти в Україні повинна в прискореному порядку створити набір істинних знань на основі найсучасніших досягнень науки, основою яких повинні бути знання наших предків, що дозволили їм вижити в суворих умовах минулих століть.[6] Крім того, уважне ставлення до науки, розуміння її ролі у розвитку суспільства та значення для майбутнього, говорить про духовність нації. Високі досягнення в освіті і науці є другим індикатором соціальної правової держави.

По-третє, це соціальна захищеність, як невід'ємна функція соціальної держави, що полягає у охороні здоров'я та соціальних гарантіях.

Сьогодні тривалість життя наших громадян доволі замала у порівнянні з іншими країнами світу. Тому необхідно переглянути реформу в охороні здоров'я й відновити на виробництвах або за місцем проживання достатню кількість оздоровчих закладів оснащених сучасним діагностичним обладнанням, що дозволяє виявляти порушення, що виникають в організмі людини на ранніх стадіях. Необхідно запровадити громадські центри здоров'я, де люди можуть вдосконалювати свої елементарні медичні знання, розвивати фізичні здібності і підтримувати фізичний форму, проводити інші профілактичні заходи за ефективними методиками під наглядом фахівців, щоб зберегти здоров'я на довгі роки та запобігти появі та розвитку захворювань.

Тому наші громадяни повинні проводити час не в лікарнях, а в центрах здоров'я, музеях, театрах, на природі, туристичних маршрутах, де із задоволенням і користю для себе могли б приділяти увагу своєму фізичному здоров'ю, цікавому дозвіллю, духовному збагаченню.

Окремо уваги потребують питання, пов'язані з материнством і дитинством, здоров'ям жінок та особливостям організму майбутніх мам. Отже, необхідно облаштувати для них центри, які будуть функціонувати в усіх мікрорайонах у кількості необхідній відповідно до нормативів для обслуговування певної чисельності населення. Щодо літнього населення, то необхідно спрямовувати в санаторії, профілакторії, будинки відпочинку, які слід розташовувати в екологічно чистих місцях. Мудрі, літні люди зможуть передати свій досвід, вміння та навички молодому поколінню, які в свою чергу зможуть допомогти літнім вирішити будь-які побутові проблеми, що спростить роботу обслуговуючого персоналу.

Крім того, у країні налічується близько двох мільйонів інвалідів, які є наслідком нашого способу життя, кількість яких в результаті АТО збільшується і суспільство за них у відповіді. Тому, необхідно переглянути соціальну політику щодо таких осіб і вжити всіх необхідних заходів для повернення їх в активне громадське життя. З одного боку, слід займатися медичним забезпеченням їх життєдіяльності, розвивати реабілітаційний напрямок медицини. З іншого боку, необхідно створити систему навчання їх професійним навичкам для включення в корисну суспільну працю.

З основами медичних знань про хвороби людини необхідно починати знайомити дітей ще в школі, щоб молодь знала про те, яких збитків здоров'ю завдають куріння, алкоголь, наркоманія, інші шкідливі звички, що формують неправильний спосіб життя. Нажаль, у нашому суспільстві відсутня будь-яка відповідальність молоді за порушення моральності, суспільної етики, а покладення відповідальності тільки на дорослих, розбещує неповнолітніх.

Щоб майбутня соціальна держава набула рис досконалості й дієвості, вона вже сьогодні повинна вимальовуватися в свідомості нашої молоді, яка з часом стане активним творцем такої держави. Для цього необхідно переосмислити і вдосконалити державні програми для молоді, щодо освіти, культури, побуту, а особливо програми щодо її участі у виробництві.

Найвищий духовний розвиток нації проявляється в уважному ставленні держави до системної роботи з молоддю, що забезпечує залучення її до процесу розвитку країни, в знаннях, що в неї вкладаються, в практичних навичках, яким її навчають, в матеріальній базі, яку передають молоді для забезпечення її життєдіяльності та розвитку.

Соціальна спрямованість економічної доктрини соціальної правової держави повинна знаходити своє чітке відображення в програмах, де пріоритетним має бути "якість" особистості: турбота про жінок, дітей і молодь; здоров'я літнього, непрацездатного населення і довголіття нації в цілому; економічний добробут всього працездатного населення країни. Коли сучасні економісти, прихильники ринкової

економіки, говорять про конкурентні переваги товарів, то вони забувають, що в першу чергу повинна здійснюватися політика підвищення конкурентоспроможності нації держави, здатної на світовому ринку за рівнем життя конкурувати з будь-якою нацією. Без цієї політики підвищення конкурентоспроможності товару буде здійснюватися тільки за рахунок народу (скорочення його потреб), що призводить до “видавлювання” людей із соціосистеми, її кризи та розпаду. Оскільки, виробник товарів – зникає, як це зараз відбувається в нашій країні, то і конкурентоспроможність товарів буде вирішеною на користь конкурентів, особливо в міжнародних відносинах. Хоча і у внутрішній конкуренції нічого, крім негативу вона не несе. Це призведе до виникнення групи інших проблем безробіття, злочинності, соціальної напруженості, що немає нічого спільного з соціальною правовою державою.

Окремої уваги потребують, екологічні проблеми навколишнього середовища, пов’язані із застосуванням нами застарілих бездуховних технологій, які можуть призвести до незворотних наслідків, тому відбір виробничих технологій, контроль за їх застосуванням, міжнародне співробітництво в цій сфері стають важливими елементами соціальної взаємодії. Забруднення повітряного і водного басейнів, знищення флори і фауни має перебувати під контролем суспільства і держави. Необхідно докласти всіх зусиль для виправлення існуючої ситуації та приведення екологічних ресурсів планети в природний стан, що відповідає нормам біологічного існування людства.

Суспільство в результаті своєї життєдіяльності перетворює території поруч з містами у звалища відходів, все більше території займається очисними спорудами, а хімічні добрива та пестициди підвищуючи врожаї, забруднюють ґрунт та воду. Крім того, підприємства, що виробляють потрібні людям вироби, викидають мільйони тон шкідливих речовин в атмосферу, транспорт, що перевозить вантаж і пасажирів, забруднює повітря вихлопними газами. Все це веде до різноманітних захворювань населення, викликає ускладнення в організмі людини, споживані їжа і вода, несуть в собі шкідливі та канцерогенні речовини. Якщо цивілізація не почне шукати активного виходу зі штучно створеної проблеми, то екологічна катастрофа неминуча.

У процесі становлення соціальної правової екологічної цивілізаційної держави Україна, як однієї з великих слов’янських держав, перетвориться на державу з потужним духовним і техніко-енергетичним потенціалом. А отже, це вимагає проведення ряду реформ у світоглядній, духовній, соціально-технічній, економічній та політичній сферах, що підвищить ресурсний потенціал нації і в першу чергу збільшить цінність її людського капіталу, який без наявності національної ідеї декларативно поліпшити неможливо – для цієї роботи необхідні спільні зусилля держави, суспільства і кожної особистості. Зокрема, державі необхідно визначити ефективні форми і методи правового і політичного виховання населення: правова та ідеологічна пропаганда, правова просвіта, правова агітація, правове навчання, правова самоосвіта тощо. Крім того, зважаючи на сучасні проблеми, що виникли підчас так званої “гібридної війни” необхідно забезпечити інформаційну безпеку в суспільному житті особи. У цих процесах державі і суспільству слід задіяти у своїй діяльності всіх індивідуумів і займатися цим постійно в реальності й на перспективу. Таким чином, в такому суспільстві не повинно бути утриманців. Суспільство має вибудовувати свою конструкцію так, щоб середовище соціуму удосконалювалася завдяки включенню в її діяльність нових учасників за рахунок молодого покоління, яке стоїть на порозі дорослого життя і відповідальності. А отже, першочерговим завданням соціальної правової держави має стати забезпечення перспективи для людини щодо позитивного самовираження і самореалізації з користю для суспільства.

Повертаючись до питання державної влади необхідно зауважити, що структурні модулі державної конструкції виконують велику кількість різноманітних функцій, які задовольняють або не задовольняють суспільство, яке розвивалося паралельно весь цей

період. Розвиток суспільства проходив дещо в іншому форматі, ніж розвиток держави. Держава вдосконалювалася структурно, об'єктно, функціонально, а суспільство розвивалося інтелектуально на основі зростання інтелекту окремо взятих індивідуумів. Розвиток держави і суспільства – процеси, вбудовані один в одного, але разом з тим і розділені до певної межі.

Розвиток державної конструкції ускладнив механізм її функціонування, оскільки необхідно забезпечувати координацію взаємодії безлічі структур, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, пенсійний фонд, використання природних ресурсів, екологія, сільське господарство, промисловість, економіка, фінанси, транспорт, міжнародна політика, та інших. Отже, у влади головною функцією – є функція управління, яка повинна забезпечувати скоординованість дій громадян, давати їм інформацію про поточний стан справ та прогнози спеціалістів щодо подальшого розвитку. Для прийняття правильних рішень, що сприяють розвитку суспільства, людина в системі державного управління повинна бути духовно вихованою, усвідомленою і з належною професійною освітою.

Таким чином, кожен вищезазначений стандарт вимагає ретельного дослідження, обговорення та закріплення у нашому законодавстві у відповідності до сучасного розвитку нашої держави, політики, співпраці як в середині держави так і за її межами на основі рівних, партнерських відносин, не забуваючи та не спростовуючи наші історичні коріння, продовжуючи тисячолітні традиції і звичаї державотворення, підтверджуючи наше право на самовизначення та підтримуючи національні інтереси в Україні.

Отже, механізми вирішення такої комплексної проблеми побудови соціальної правової екологічної держави вимагають комплексного підходу і комплексу взаємопов'язаних дій для її вирішення за участю кожного члена суспільства. А вирішення тільки однієї із зазначених проблеми не призведе до вирішення чи зникнення інших.

Список використаних джерел

1. Яковюк І.В. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави // Вісн. Акад. прав. наук. – 2001. - №2(25). – 132 с.
2. Баяджиєв Д. Идея правового государства и функционирование государства в условиях переходного периода // Вестник Московского университета. Сер.11. Право. – 1998. — № 6. – С.76-92.
3. Костицький В. В. Теорія розподілу влади: громадянське суспільство і держава в епоху глобалізації : [доповідь] / Василь Васильович Костицький ; Нац. акад. прав. наук, Київ. регіон. центр. – Київ : [б. в.], 2011. – 63 с. (Академічні читання ; вип. 18).
4. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера [Текст] / В. И. Вернадский. – М. : Айрис-пресс, 2007. – 574 с.
5. Сердюк Н. А. Норми права як інструмент формування соціальної держави // Норми права: соціологічні та філософські проблеми конституційної реформи: зб. наук. ст. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16 листопада 2015 р.: [матеріали доповідей і виступів] / Відп. за випуск В. В. Костицький. – Київ, Соціологія права. Науково-практичний журнал, 2015 № 3-4 (14-15). – С.215-220.
6. Сердюк Н. А. Проблеми реформування освіти і науки в процесі становлення соціальної держави в Україні // «Конституційні засади сучасного державотворення в Україні». Круглий стіл. (23 червня 2016 р.) [матеріали доповідей і виступів] / Національна академія правових наук // Соціологія права. Науково-практичний журнал, – Київ, 2016 № 1-2 (16-17). – С.132-138.

УДК 349.3:[364-22+364-4(477+4ЄС)]

СУБ'ЄКТИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Обривкіна О.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права Національного університету державної фіскальної служби України